

موانع مشارکت شهروندان در زیباسازی محیط شهری (مطالعه موردی: شهر گرگان)

مصطفی شاهینی فر^۱، سعید فتوحی^۲، مهدی خداداد^۳، مریم بیرانوندزاده^۴

^۱ استادیار دانشگاه پیام نور، کرمانشاه، ایران

^۲ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، خرم آباد، ایران

^۳ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران

^۴ دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه ریزی شهری و پژوهشگر جهاد دانشگاهی واحد لرستان، خرم آباد، ایران

چکیده

هدف از پژوهش حاضر ارزیابی موانع مشارکت شهروندان در زیباسازی محیط‌های شهری در شهر گرگان می‌باشد که بدین منظور از روش توصیفی-تحلیلی و پیمایش میدانی استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش ساکنان شهر گرگان می‌باشند که با استفاده از روش کوکران تعداد ۲۰۷ نفر از شهروندان و ۷۰ نفر از مدیران شهری انتخاب و پرسشنامه به صورت تصادفی ساده بین آنها توزیع شده است. نتایج به دست آمده از آزمون ناپارامتریک Chi-Square نشان دهنده ارتباط معنادار در سطح ۱٪ می‌باشد که مشارکت شهروندان در زیباسازی محیط شهری در سطح متوسط می‌باشد. همچنین از آزمون Mann - Whitney جهت مقایسه دیدگاه شهروندان و مدیران شهری در زمینه میزان تکالیف شهروندان استفاده شده است که نتایج در سطح معناداری ۱٪ نشان دهنده تفاوت بین دیدگاه شهروندان و مدیران شهری می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: مشارکت شهروندان، زیباسازی محیط شهری، شهر گرگان.

۱- مقدمه

دانش زیبایی‌شناسی در محیط شهری از رویکرد پرداخت به سازمان بصری و شکل شهر به رویکرد سازماندهی کیفیت محیط شهری روی آورده است. باید گفت که؛ زیبایی‌شناسی شهری فرآیندی است مستمر، در حال رشد و تغییر که با روانشناسی، فلسفه، هنر، فرهنگ، هویت، دانش، بینش، زمان و کارکردهای مختلف ارتباط داشته و ظهور پیدا می‌کند؛ لذا زیباسازی، فرآیند توسعه ویژگی‌های بصری است که در فضاهای شهری صورت می‌گیرد (آرایش و پیرایش چهره شهر). جنبش زیبایی‌شناسی شهری رویکرد پیشرفته‌ای است که نه تنها بخاطر زیبانمودن، بلکه ترجیحاً به معنای ابزار کنترل اجتماعی از طریق راضی نگه داشتن جمعیت شهری و پاسخگویی به نیاز آنها مورد مطالعه قرار می‌گیرد (بهزادفر، ۱۳۹۱: ۷۹). زیباسازی شهری عبارت است از اقدامات آگاهانه در زمینه اثاثیه شهری، احجام هنری، آب نما، نورپردازی، گرافیک محیطی، فضاهای شهری مرتبط که باعث تلطیف و ارتقای کیفی محیط شهری می‌گردد (جهانشاهی، ۱۳۹۰). نکته مهم در امر زیباسازی محیط شهری این است که مجموع عوامل کیفی در ظهور فضاهای شهری سبب شکل‌گیری احساس‌هایی نظیر احساس تعلق خاطر به مکان و دوست داشتن محیط زندگی شده و احساس مسئولیت و دلسوزی نسبت به مکان را به دنبال دارد (دانش، ۱۳۹۲: ۵۶) و همین عامل باعث مشارکت بیشتر شهروندان در امور مربوط به زیباسازی شهری می‌رود در واقع احساس دلسوزی و مسئولیت زمینه مشارکت شهروندان در امور زیباسازی شهری را فراهم می‌آورد و روندی از ارتقای روزافزون کیفیت محیط و زیبایی منظر شهری حاصل می‌شود (پوراحمد، ۱۳۹۳: ۳۰۵). یکی از این طرح‌ها، طرح‌های زیباسازی شهر و مناطق شهری می‌باشد در واقع مشارکت شهروندان در زیباسازی محیط‌های شهری، باعث خلق آثار زیبا در سطح شهر شده و رضایت بیشتر آنان را در پی خواهد داشت. هدف از پژوهش حاضر ارزیابی و تحلیل نقش شهروندان در زیباسازی محیط‌های شهری در شهر گرگان می‌باشد که بدین منظور از روش توصیفی - تحلیلی و پیمایش میدانی استفاده شده است.

۲- ادبیات تحقیق

مطالعات زیادی در رابطه با سیما و منظر و زیباسازی شهری در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است. اما پژوهشی که ارتباط بین مشارکت شهروندان و زیباسازی شهری را بررسی کرده باشد کمتر صورت گرفته است که در زیر به ذکر تعدادی از آنها پرداخته می‌شود:

الشوکی (۱۳۸۳) در پژوهشی تحت عنوان "عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی شهروندان در اداره امور شهر در منطقه ۶ شهر تهران" به این نتیجه دست یافتند که میان متغیرهای سن، احساس فیده مندی و ب یقدرتی با متغیر مشارکت رابطه معناداری وجود دارد، ولی میان متغیرهای سواد و جنس با متغیر مشارکت رابطه معناداری وجود ندارد (الشوکی، ۱۳۸۳) احمدی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از سازمان زیباسازی و عوامل موثر بر آن برای بهبود منظر شهری در منطقه ۶ شهر تهران"، به این نتیجه دست یافتند که رضایتمندی شهروندان از سازمان زیباسازی در وضعیت متوسط قرار دارد. طبق نتایج میان متغیرهای شهروندی و تکالیف شهروندی با متغیر رضایت شهروندی رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد. رابطه میان متغیرهای سواد و سن با متغیر رضایتمندی معنادار نیست ولی تفاوت معناداری میان متغیرهای جنس و شغل با متغیر رضایتمندی وجود دارد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۳).

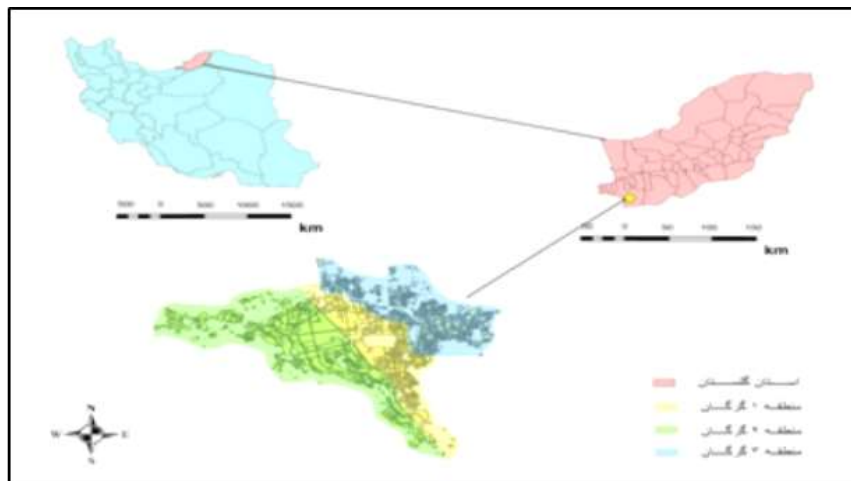
میرشکار (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان "شناسایی عوامل موثر بر افزایش مشارکت شهروندان در حفظ محیط زیست شهری در منطقه ۲۱ شهرداری تهران"، به این نتیجه دست یافتند که هم عوامل فردی (آگاهی شهروندی، رضایت، درآمد و ...) و هم عوامل سازمانی (آموزش شهروندی، برگزاری جشن‌ها، مساعدت رسانه‌ها و ...) باعث مشارکت شهروندان در حفظ محیط زیست شهری می‌شود و در این میان تأثیر عوامل فردی بر مشارکت شهروندی بیش از عوامل سازمانی است (میرشکار، ۱۳۸۹). مرتضوی (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان "بررسی موانع موثر در زیباسازی شهری" به بررسی عوامل و موانع موثر بر زیباسازی با هدف افزایش مشارکت شهروندان پرداخته است. نتایج نشان داد که بین مشارکت، رضایت شهروندان و زیباسازی شهری رابطه معناداری وجود دارد و با افزایش مشارکت، عملکرد سازمان بهتر شده و وضعیت زیباسازی بهبود می‌یابد (مرتضوی، ۱۳۹۱).

۳- روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت از نوع توصیفی-تحلیلی و به لحاظ اجرا از نوع پیمایشی و به لحاظ روش جمع‌آوری داده‌ها از نوع میدانی می‌باشد. در آغاز، مطالعات سازمان‌یافته‌ای به منظور تهیه ادبیات و مبانی تئوریک به صورت کتابخانه‌ای انجام گرفته است و در مرحله مطالعه میدانی با استفاده از ابزارهای مورد نیاز تحقیق (پرسشنامه محقق ساخته) به جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز پرداخته شده است. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش ساکنان شهر گرگان می‌باشند که با استفاده از روش کوکران تعداد ۲۰۷ نفر از شهروندان و ۷۰ نفر از مدیران شهری انتخاب و پرسشنامه به صورت تصادفی ساده بین آنها توزیع شده است. داده‌های جمع‌آوری شده حاصل از پرسشنامه از طریق نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های پارامتریک و ناپارامتریک مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته. همچنین روایی پرسشنامه نیز در سطح ۰/۸۰ تأیید شده است.

۴- معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر گرگان در بخش جنوبی استان گلستان واقع شده است و در طول جغرافیایی ۵۴ درجه و ۲۵ دقیقه و در عرض ۳۶ درجه و ۵۰ دقیقه واقع شده است. گرگان دارای آب و هوای معتدل می‌باشد که بنابر سرشماری سال ۱۳۹۰ دارای ۳۵۴۵۵۷ نفر جمعیت بوده است. این شهر دارای سه منطقه شهرداری می‌باشد. وسعت شهرستان گرگان ۱۶۱۵/۸ کیلومتر مربع (۷/۹۱ درصد از مساحت استان) می‌باشد و بر اساس تقسیمات کشوری سال ۸۹ از دو بخش مرکزی و بهاران و سه شهر گرگان، سرخنگلاته و جلین، پنج دهستان و ۹۷ روستا تشکیل شده است.

شکل ۲: موقعیت فضایی محدوده مورد مطالعه (نگارندگان، ۱۳۹۵)

۵- یافته‌های تحقیق

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۱ نشان دهنده وضعیت نمونه مورد مطالعه در پژوهش حاضر می‌باشد. همانطور که مشاهده می‌شود از ۲۰۷ نفر نمونه، تعداد ۱۴۳ نفر مرد (معادل ۶۹/۱ درصد) و ۶۴ نفر نیز زن (معادل ۳۰/۹ درصد) می‌باشند. همچنین از نظر وضعیت تاهل نیز ۱۶۵ نفر متأهل (۷۹/۷ درصد) و ۴۲ نفر مجرد (۲۰/۳ درصد) می‌باشند. اطلاعات مربوط به سطح تحصیلات نیز در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱: وضعیت نمونه مورد مطالعه در پژوهش

مؤلفه‌ها	جنسیت		تأهل					تحصیلات	
	مرد	زن	متاهل	مجرد	بیسواد	ابتدایی	راهنمایی	دیپلم	بالتر
درصد	۶۹/۱	۳۰/۹	۷۹/۷	۲۰/۳	۳/۴	۲۹	۴۸/۸	۱۵	۳/۹

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

در ادامه از آزمون کای اسکوئر جهت بررسی میزان مشارکت شهروندان در امور مربوط به زیباسازی محیط شهری استفاده شده است. اطلاعات مندرج در جدول شماره ۲- نشان دهنده میزان مشارکت شهروندان در امور مربوط به زیباسازی شهری می‌باشد همانطور که مشاهده می‌شود در رابطه با تمام مؤلفه‌های مربوط به مشارکت شهروندان در امور زیباسازی شهر، رابطه معنادار در سطح ۱٪ حاصل شده است. در واقع میزان مشارکت شهروندان در یک سطح می‌باشد که فراوانی‌های به دست آمده نشان دهنده مشارکت کم و خیلی کم شهروندان در امور مربوط به زیباسازی شهر می‌باشد. فراوانی‌های موجود در جدول شماره ۳- نشان می‌دهد که بیش از نیمی از شهروندان مشارکت خود را در سطح کم، خیلی کم و متوسط اعلام نموده اند و فقط تعداد اندکی از آنها مشارکت زیاد و خیلی زیاد داشته اند. (جدول ۲).

جدول ۲: بررسی میزان مشارکت شهروندان در امور مربوط به زیباسازی محیط شهری

با استفاده از آزمون ناپارامتریک Chi-Square

ردیف	مؤلفه	df	sig	معناداری ضریب	Chi-Square	ضریب آزادی	درجه
۱	شرکت در همایش های زیباسازی	۱	***	۰/۰۰۰	۸۹/۷۸	۴	۴
۲	شرکت در جلسات سازمان زیباسازی مربوط به شهروندان	۱	***	۰/۰۰۰	۸۲/۷۳	۴	۴
۳	دادن نظر برای طرح زیباسازی محیط شهر	۱	***	۰/۰۰۰	۸۱/۹۶	۴	۴
۴	هدایت سایر شهروندان برای زیباسازی محیط شهر	۱	***	۰/۰۰۰	۴۷/۵۶	۴	۴
۵	دنبال کردن برنامه های سازمان زیباسازی	۱	***	۰/۰۰۰	۸۳/۷۰	۴	۴
۶	موضع گیری در برابر کم کاری های سازمان زیباسازی	۱	***	۰/۰۰۰	۴۴/۶۱	۴	۴
۷	پیگیری نظرات خود در رابطه با زیباسازی شهر	۱	***	۰/۰۰۰	۹۸/۴۸	۴	۴

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵ *** معناداری ۱٪

جدول ۳: فراوانی پاسخ به مشران مشارکت شهروندان در امور مربوط به شهر

ردیف	مؤلفه	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	شرکت در همایش‌های زیباسازی	۲۸	۷۰	۷۷	۲۵	۷
۲	شرکت در جلسات سازمان زیباسازی مربوط به شهروندان	۲۷	۶۷	۷۷	۲۸	۸

۳	دادن نظر برای طرح زیباسازی محیط شهر	۲۷	۶۹	۷۵	۲۸	۸
۴	هدایت سایر شهروندان برای زیباسازی محیط شهر	۲۵	۴۲	۷۰	۵۵	۱۵
۵	دنبال کردن برنامه‌های سازمان زیباسازی	۲۸	۶۷	۷۷	۲۸	۷
۶	موضع گیری در برابر کم کاری‌های سازمان زیباسازی	۲۸	۴۴	۷۰	۵۱	۱۴
۷	پیگیری نظرات خود در رابطه با زیباسازی شهر	۲۸	۶۷	۵۷	۵۰	۵

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

همانطور که مشاهده می‌شود فقط در رابطه با مولفه هدایت سایر شهروندان برای زیباسازی محیط شهری تعداد ۵۵ نفر مشارکت زیاد و موضع گیری در برابر کم کاری‌های سازمان زیباسازی تعداد ۵۱ نفر گزینه زیاد را انتخاب نموده‌اند. در ادامه از آزمون مان ویتنی جهت مقایسه میزان مشارکت شهروندان در انجام تکالیف خود در امور مربوط به زیباسازی شهر از دید شهروندان و مدیران شهری استفاده شده است.

در ادامه از آزمون مان ویتنی جهت مقایسه موانع موجود در راه مشارکت شهروندان در امور مربوط به زیباسازی شهر از دید شهروندان و مدیران شهری استفاده شده است. اطلاعات مندرج در جدول شماره ۵ نشان دهنده موانع موجود در راه مشارکت شهروندان می‌باشد. همانطور که مشاهده می‌شود فقط در رابطه با مؤلفه آشنا نبودن و عدم آگاهی شهروندان با موضوعات زیباسازی تفاوت معناداری در سطح ۱٪ حاصل شده است. در رابطه با سایر مؤلفه‌ها تفاوت معناداری بین دیدگاه شهروندان و مدیران شهری در رابطه با موانع موجود در راه مشارکت شهروندان در زیباسازی شهری حاصل نشده است. در رابطه با مولفه آشنا نبودن و عدم آگاهی شهروندان با موضوعات زیباسازی میانگین به دست آمده نشان می‌دهد که این عامل از دید شهروندان با میانگین ۳/۰۵ تأثیر بسیار زیادی بر کاهش مشارکت شهروندان داشته است.

جدول ۵: بررسی موانع مربوط به مشارکت شهروندان در امور مربوط به زیباسازی شهر از دید شهروندان و مدیران

شهری با استفاده از آزمون Mann - Whitney

میانگین رتبه	رتبه	رتبه	ضریب معناداری sig	پهنی
۳/۰۵	شهروندان	۲/۳۷	مدیران	۴/۵۱
۲/۶۸	شهروندان	۲/۸۲	مدیران	۶/۶۵
۲/۶۴	شهروندان	۲/۶۷	مدیران	۷/۱۷
۲/۷۶	شهروندان	۲/۸۵	مدیران	۶/۹۱
۲/۹۲	شهروندان	۲/۶۴	مدیران	۶/۲۳

مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵ ** معناداری ۱٪ عدم معناداری NS

در نهایت میزان مشارکت شهروندان به طور کلی با استفاده از آزمون کای اسکور بررسی شده است. اطلاعات مندرج در جدول شماره ۶ نشان دهنده تفاوت معنادار در سطح ۱٪ می‌باشد. در واقع مشارکت شهروندان از دید خود آنها در سطح بالایی قرار دارد.

جدول ۶: بررسی میزان مشارکت شهروندان در امور مربوط به زیباسازی محیط شهری با استفاده از آزمون ناپارامتریک Chi-Square

ردیف	مولفه	ضریب معناداری sig	ضریب Chi-Square	درجه آزادی
۱	مشارکت شهروندان در امور مربوط به زیباسازی	**۰/۰۰۰	۷۲/۰۱	۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵ ** معناداری ٪۱

پس از جمع‌بندی یافته‌های تحلیلی پژوهش مشخص گردید که در برخی از جنبه‌های امور زیباسازی شهری، مشارکت شهروندان در سطح بالا و در برخی دیگر در سطح پایینی قرار دارد. همچنین مهم‌ترین مانع در راه مشارکت شهروندان در امور زیبایی شهری، آشنا نبودن و عدم آگاهی شهروندان با امور زیباسازی شهری می‌باشد.

۶- نتیجه‌گیری

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش ساکنان شهر گرگان می‌باشند که با استفاده از روش کوکران تعداد ۲۰۷ نفر از شهروندان و ۷۰ نفر از مدیران شهری انتخاب و پرسشنامه به صورت تصادفی ساده بین آنها توزیع شده است. نتایج حاصل از آزمون کای اسکور نشان می‌دهد رابطه معنادار در سطح ٪۱ حاصل شده است. در واقع میزان مشارکت شهروندان در یک سطح می‌باشد که فراوانی‌های به دست آمده نشان دهنده مشارکت کم و خیلی کم شهروندان در امور مربوط به زیباسازی شهر می‌باشد. همچنین از آزمون مان ویتنی جهت مقایسه میزان مشارکت شهروندان در انجام تکالیف خود در امور مربوط به زیباسازی شهر از دید شهروندان و مدیران شهری استفاده شده است که نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که اختلاف زیادی بین دیدگاه شهروندان و مدیران شهری وجود دارد.

منابع

۱. احمدی، محمد و همکاران (۱۳۹۳)، بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از سازمان زیباسازی و عوامل موثر بر آن برای بهبود منظر شهری، منطقه ۶ کلانشهر تهران، مجله آمایش جغرافیایی فضا، سال چهارم، شماره دوازدهم،
۲. بهزادفر، مصطفی و همکاران (۱۳۹۱)، رویکردی تحلیلی بر تبارشناسی زیبایی شناسی شهری در تعامل با ساختار مدیریتی شهر؛ بررسی و پیمایش جهانی با ارائه راهکارهای راهبردی و اجرایی، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۰،
۳. پوراحمد، احمد و همکاران (۱۳۹۳)، سنجش میزان مشارکت شهروندان در زیباسازی شهری، پژوهش‌های جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دوره ۲، شماره ۳
۴. جهانشاهی، محمد، زیباسازی خلاقیت در شهرسازی، قابل دسترسی از طریق سایت <http://articlepersian.persianblog.ir>
۵. دانش، جابر، زیباسازی شهری، ضرورت توسعه همگون شهر، قابل دسترسی از طریق سایت: <http://www.memarnet.com/node/409>
۶. رجیبی، آزیتا (۱۳۹۰)، شیوه‌های مشارکت شهروندی در فرایندهای توسعه شهری، فصلنامه جغرافیایی آمایش محیط، شماره ۱۸
۷. سلسله، علی و محسن سلسله (۱۳۸۸) بررسی تأثیر عامل هویت ایرانی اسلامی بر زیبایی شهر، نشریه آرمانشهر، شماره ۲.
۸. الشوکی، سید یحیی (۱۳۸۳)، بررسی عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی، مشارکت اجتماعی شهروندان در اداره امور شهر، مطالعه موردی، منطقه ۶ شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

۹. عبدالله پور، جمال و همکاران (۱۳۹۲)، مشارکت پذیری شهروندان تهرانی در حوزه وظایف شهرداری منطقه ۴ شهرداری تهران، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۱.
۱۰. کریر، راب (۱۳۷۵)، فضای شهری، ترجمه خسرو هاشمی نژاد، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.
۱۱. مرتضوی، سید حمزه، موانع موثر بر زیباسازی شهری، قابل دسترسی از طریق سایت: <http://mohammadshatian.blogfa.com>
۱۲. موره، ژان پیر و دیگران (۱۳۷۳)، فضاهای شهری: طراحی، اجرا، مدیریت، ترجمه حسین رضایی، میرمعزالدین مجایی و محسن رسولی، چاپ اول، انتشارات مونیور.
۱۳. میرشکار، علی (۱۳۸۹)، شناسایی عوامل موثر در راستای افزایش مشارکت شهروندان در حفظ محیط زیست شهری تهران، مطالعه موردی منطقه ۲۱ تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، رشته مدیریت.
14. Janoski, T.(1998), Citizenship and civil society, Cambridge University press. Cambridge.

مطالعات جغرافیا، عمران و مدیریت شهری

دوره ۲، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۵، صفحات ۱۷۳-۱۸۴